

УДК 378.81

С. М. Тарасенко,

кандидат педагогічних наук

(Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова)

vetka_77@ukr.net

ORCID: 0000-0002-9781-1867

РОЗВИТОК НАВИЧОК ІНШОМОВНОГО ГОВОРІННЯ ЧЕРЕЗ СТВОРЕННЯ СИТУАЦІЙ МОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Стаття присвячена аналізу особливостей організації навчального процесу при формуванні навичок іноземного говоріння у студентів вищих навчальних закладів. Проаналізовано основні специфічні ознаки говоріння як мовленнєвої діяльності. Наведено основні труднощі й причини відсутності прогресу при навчанні навичок говоріння. Охарактеризовано основні передумови їх успішного розвитку. Описано основні види мовленнєвої діяльності, що стимулюють говоріння студентів.

Ключові слова: навичка, говоріння, студент, іноземна мова, спілкування.

Вступ. Багато з тих, хто вивчає іноземну мову, сприймають здатність розмовляти нею як міру її знання. Досить часто студенти визначають вільне володіння мовою як вміння розмовляти з іншими набагато більше, ніж вміння читати, писати, або розуміти усне мовлення. А свої успіхи вони оцінюють саме з точки зору їх досягнень в усному спілкуванні.

Водночас, практика показує, що з усіх умінь, передбачених програмами навчальної дисципліни "Іноземна мова", найгірше студенти опановують саме розмовну мову. Це здебільшого зумовлюється тим, що в умовах відсутності мовного середовища досить важко сформувати у студентів навички говоріння. І хоча мотивація сучасної молоді до вивчення англійської мови різко зросла, перед викладачами досі постають певні виклики. Основними з них є: недостатня кількість навчальних годин, велика наповнюваність груп, обмежена кількість підручників комунікативної спрямованості і, як наслідок цього, брак усної мовної практики в розрахунку на кожного студента.

Стосовно останньої проблеми слід зазначити, що навіть у підручниках, що містять багатий вибір навчальних завдань, в основі яких лежать групові і колективні форми взаємодії, на жаль, варіанти реалізації ситуацій мовного спілкування представлені незначно, а технологія їх створення описана недостатньо чітко.

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що в сучасній вищій школі існує суперечність між об'єктивно зростаючими вимогами, що пред'являються новими стандартами до вирішення проблем формування у студентів навичок іноземного говоріння, з одного боку, і недостатньою практичною розробленістю методів, прийомів і моделей комунікативної освіти засобами англійської мови, з іншого боку.

Аналіз психолого-педагогічної літератури. Розвиток навичок іноземного спілкування в процесі вивчення іноземної мови досліджували Г. Е. Борецька, Л. П. Гапоненко, О. М. Гринчишин, І. Л. Онуфрієва. Питання розвитку навичок говоріння й необхідності вдосконалення монологічного висловлювання учнів досліджували О. М. Біляєв, С. О. Караман, Т. О. Ладигенська, В. Я. Мельничайко, М. І. Пентилюк, Л. І. Попова, І. О. Синиця; діалогічного – В. І. Бадер, О. М. Горошкіна, А. І. Ляшкевич, Е. Я. Палихата, Т. В. Симоненко. А на важливість того, що при навчанні іноземної мови велика увага повинна приділятися оволодінню навичками усного мовлення, як одного з основних способів використання мови, в своїх працях наголошують такі вчені, як А. А. Алхазішвілі, О. В. Беляєв, Г. П. Запорожченко, І. О. Зимня та інші.

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні основних умов та факторів формування навичок іноземного говоріння через створення ситуацій мовного спілкування.

Виклад основного матеріалу. Метою навчання англійської мови передбачається навчання спілкуванню нею в усній і письмовій формах у рамках мовної ситуації.

Як відомо, способом усно-мовного спілкування є говоріння. В свою чергу, метою навчання говорінню є розвиток у студентів здатності відповідно до їхніх реальних потреб та інтересів здійснювати усне мовне спілкування в різноманітних ситуаціях.

Водночас, говоріння як мовна діяльність має певні специфічні ознаки, а саме: умотивованість, активність, цілеспрямованість, зв'язок з діяльністю, зв'язок з комунікативною функцією мислення, зв'язок з особистістю, ситуативність, еврастичність, самостійність, темп [1].

Отже, на занятті викладач повинен створювати умови, які сприяли б спілкуванню студентів. Для цього викладач повинен враховувати вищезгадані специфічні ознаки даного виду мовленнєвої діяльності. Якщо чітко визначені цілі і мотиви спілкування, враховані характерні особливості учасників спілкування, їх вік, рівень розвитку і т.д., то акт спілкування в рамках будь-якої мовної ситуації, безумовно, відбудеться.

Зрозуміло, що успіх в навчанні будь-якої іноземної мови визначається правильною організацією навчального процесу. Завдання викладача полягає в залученні студентів до активної мовної діяльності на занятті. Адже висловлювання студентів в ході бесіди, коли обговорюється якесь питання, набувають природного характеру, якщо спільна діяльність організована в рамках групового спілкування. Виходячи з цього можна дійти висновку, що одним з можливих шляхів формування навичок говоріння є використання викладачем в рамках заняття навчально-мовних ситуацій спілкування.

До основних причин відсутності прогресу при навчанні навичок говоріння слід віднести:

- боязнь помилок (Робін Шарма, відомий канадський мотиваційний оратор, під час своїх виступів постійно повторює, що людина боїться трьох речей: публічних виступів, смерті та смерті від публічних виступів);
- обмежений словниковий запас;
- відсутність практики реального спілкування англійською мовою;
- недостатньо сформовані навички аудіювання;
- невпевненість студентів.

Тому роль сучасного викладача полягає не лише у розробленні навчального курсу загалом, але і в належному плануванні занять з акцентом на зменшення часу мовлення викладача (TTT – Teacher Talking Time), натомість збільшення часу мовлення студентів (STT – Student Talking Time).

Наприклад, для зняття фактора загальмованості / невпевненості студентів слід використовувати роботу в малих групах. Це збільшує частку висловлювання за певний відрізок часу і знижує гальмування студента, якому складно говорити перед усією групою. Звичайно, при роботі в групах викладачу важко простежити за правильністю висловлювань кожного студента, і, як наслідок, не всі вони правильні, однак при цьому та частка часу, яка відводиться на позитивну, корисну практику говоріння, є набагато більшою, ніж якщо б це завдання виконувалося кожним студентом перед всією групою. Рівень мови, необхідний для дискусії, може бути нижче, ніж при виконанні інших мовних завдань в тій же групі. Учасники повинні легко згадувати слова, щоб швидко розмовляти з мінімальним коливанням. Тому бажано перед початком дискусії повторити слова та виконати серію вправ на мовні структури (граматичні, лексичні, фонетичні), які знадобляться студенту в даній дискусії [2].

На сьогодні існує досить велика кількість розроблених фахівцями з усього світу завдань, наближених за своїм змістом до реальних комунікативних дій і спрямованих на розвиток і вдосконалення навичок і вмій усного мовлення. Вчені і лінгвісти виділяють такі основні види мовленнєвої діяльності, що стимулюють говоріння студентів:

Дискусія (group discussion). Цей вид діяльності сприяє швидкому прийняттю рішення і розвитку критичного мислення. В процесі навчання дискусія може бути організована у різний спосіб і повинна бути спрямована на обмін думками, вираження ставлення студентів щодо прочитаного і почутого матеріалу, спільний пошук рішень проблемних питань тощо. З метою організації дискусії формуються групи з 3 – 5 осіб, яким надаються спірні теми для обговорення. При цьому важливо, щоб кожен учасник групи мав можливість висловитися.

Важливою характеристикою дискусії є аргументованість висловлювань. З метою спрямування накопичених студентами знань в потрібне русло і чіткого формулювання ними своєї позиції, викладач може скористатися інтерактивним прийомом ПОПС-формула (PRES-formula – Position-Reason-Explanation-Example-Summary), запропонованим професором права Дейвідом Маккойд-Мейсоном з ПАР. Головна цінність даного технологічного прийому полягає в тому, що з його допомогою студенти можуть активізувати свій розумовий потенціал, а також формулювати особисту думку в чіткій і стислій формі, давати лаконічні і місткі відповіді, висловлювати власну точку зору з того чи іншого питання, ситуації, проблеми в рамках вивчених тем.

Для цього їм потрібно охопити чотири елементи:

- П – позиція (в чому полягає точка зору) – я вважаю, що ...;
- О – обґрунтування (доказ на підтримку позиції) – ... тому, що ...;
- П – приклад (факти, що ілюструють довід) – ... наприклад ...;
- С – судження (висновок) – ... тому ... [3]

Рольові ігри (role play). Студенти мають можливість представляти себе в різних соціальних контекстах і грати різні соціальні ролі.

За загальною моделлю, ситуативно-рольова гра проходить у чотири етапи, а саме:

- 1) Орієнтація – відбувається визначення теми, опис правил та ходу гри (тренування навичок говоріння та аудіювання).
- 2) Підготовка до проведення – презентується сценарій, формулюються завдання та відбувається розподіл ролей.
- 3) Проведення гри – студенти отримують картки з ролями, шукають додаткову інформацію, створюють діалоги та презентують їх. Граючи певну роль, студенти почуваються вільно та спілкуються у

змодельованій ситуації, наближеній до реальної, за рахунок чого вдосконалюються їхні мовні та мовленнєві навички.

4) Обговорення гри – відбувається дискусія студентів і педагога (аналізуються помилки і труднощі, що виникли у процесі її проведення), що сприяє розвитку інтегрованих вмінь говоріння та аудіювання [4].

Імітаційні моделі. Імітаційні моделі по своїй суті є більш складною і продуманою формою рольових ігор. З метою надання більшої реалістичності тій чи іншій ситуації при навчанні використовуються різні предмети та допоміжні матеріали.

Інформаційні прогалини (information-gap activities). Студенти працюють в парах. Вони отримують ту чи іншу інформацію, якою обмінюються між собою. У процесі обміну інформацією повинні вирішуватися певні проблеми, або здійснюватися збір інформації. Кожен з учасників діалогу однаково важливий, тому тільки спільно учасники зможуть максимально точно і повно відтворити надану їм інформацію.

Мозковий штурм. Даний вид діяльності передбачає навчання продукування ідей на задану тему за обмеженого період часу. Мозковий штурм може застосовуватися як для індивідуальної, так і для групової роботи.

Завдання на ранжування інформації (ranking activities) передбачає розподіл отриманої інформації відповідно до визначених критеріїв. Наприклад, студентам пропонується список прикметників, що описують риси характеру людини. У групах їм потрібно вибрати три найголовніші (на їх погляд) прикметника, що характеризують друга, подругу, викладача і розставити їх по порядку за ступенем важливості.

Ранжування інформації супроводжується обговоренням, а на закінчення – її поданням з обґрунтуванням і з подальшим обміном думками. Тут відпрацьовуються репліки згоди – незгоди, процедури аргументування і висловлення власної думки [2].

Інтерв'ю. Студенти проводять інтерв'ю за обраними темами з різними людьми. Вони складають план і питання для інтерв'ю самостійно, викладач може лише визначити тему.

Завершення розповіді. Викладач розповідає історію, але не до кінця, а кожен студент пропонує свою розв'язку.

Завдання на здогад (guessing activities) пов'язані з впізнання особи, предмета або процесу за допомогою загальних питань, які потребують відповідей "так" або "ні". Наприклад, студентам, що працюють в малих групах, видаються картки з назвами визначних місць. Кожен зі студентів по черзі, відповідаючи на запитання решти учасників групи, повинен дати їм можливість дізнатися назву, вказану на його / її картці. Вправи такого типу мотивують і програмують мовленнєву взаємодію.

Опис за картинками. Викладач пропонує описати або скласти розповідь по запропонованому зображенню або серії зображень.

Дповідь. Кожен студент повинен приготувати перед заняттям розповідь на задану тему, а потім стисло, логічно й аргументовано викласти підготовлену інформацію. Такі завдання розвивають навички монологічного висловлювання.

Завдання на проєктну роботу (project-based activities) – це самостійно сплановані й реалізовані студентами роботи, в яких мовне спілкування вплетено в інтелектуально-емоційний контекст іншої діяльності [5].

Не викликає заперечень ствердження експертами того факту, що одним з найбільш ефективних способів навчання говоріння є використання на заняттях групових проєктів. Особливий інтерес, в контексті навчання говоріння на заняттях з іноземної мови у вищих навчальних закладах, викликають **короткострокові проєкти**. Серед переваг цього методу варто згадати наступні:

- можливість підбору тем, орієнтованих на інтереси студентів;
- відсутність реальної необхідності у тривалих або трудомістких дослідженнях;
- можливість презентації студентами своїх робіт в усній формі.

В якості прикладу можна навести один з форматів подібних проєктів, в якому студентам пропонується в невеликих групах скласти "кращу п'ятірку" (*Top Five*), наприклад, "5 найкращих авторів" (при цьому студенти можуть бути заохочені до пояснення, чому їм подобається саме ці автори, а також до опису книг або прочитання уривку з вірша). Цей формат вдало зарекомендував себе і ґрунтується на любові людей до складання усіляких списків, рейтингів тощо.

Такі проєкти можуть бути представлені на одному занятті, а після ретельної підготовки – завершені на наступному уроці.

Основними перевагами короткострокових проєктів є:

- Отримання студентами контрольованих можливостей висловлювати власні думки.
- Можливість адаптації змісту проєктів до навчальної програми дисципліни або до фахової спрямованості студентів.

• Усна презентація результатів кожної групи може займати стільки часу, скільки це необхідно, в залежності від ентузіазму і мовного рівня студентів.

• Заключний етап – усна презентація – дає відмінну практику говоріння [6].

Використання на заняттях елементів підготовки публічних виступів також сприяє вдосконаленню навичок говоріння в цілому. Оскільки подібні завдання вимагають уваги студентів не тільки до форми, а й до змісту їхніх висловлювань. Зокрема, дієвим є метод поділу промови на частини (за рахунок пауз та інтонаційних наголосів), який може допомогти студентам в подальшому більш впевнено здійснювати іншомовне спілкування. Застосовуючи цей метод на практиці, студентам можна запропонувати прослухати короткий епізод будь-якого відомого публічного виступу (наприклад, промови Мартіна Лютера Кінга "I have a dream" або виступу Стіва Джобса перед випускниками Стенфорда), а потім відтворити почуте з усіма інтонаційними наголосами і паузами [7].

Оскільки у спілкуванні крім уміння говорити, важливим також є вміння слухати, слід враховувати той факт, що зазвичай студенти мають різний ступінь розкритості у спілкуванні (можуть бути більш або менш говіркими). Менш говірким студентам краще дозволити грати допоміжну роль в груповій роботі, наприклад записувати рішення групи.

Водночас деякі люди взагалі неохоче сприймають рольові ігри. Це природно, так що не варто їх до цього примушувати – краще змінити завдання [8].

Висновки. Будь-який викладач, який при підготовці до проведення занять з іноземної мови прагне вийти за рамки простого повторення і маніпуляції з певними граматичними формами, тобто відійти від простої "мовної практики" і організувати спілкування студентів на значимі для них теми, повинен бути готовим до їхніх помилок, а іноді і розчарування [9]. Однак не слід занадто зосереджуватися на уникненні подібних речей, оскільки вони є частиною процесу навчання. Краще спрямувати зусилля на підтримку і заохочення студентів до подальшого руху вперед в оволодінні навичками й уміннями іншомовного спілкування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е. И. Пассов. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.
2. Казанцева Г. С. Эффективность обучения говорению на английском языке в высшей школе / Г. С. Казанцева, А. Ю. Казанцев // Вестник Томского гос. пед. ун-та, 2014. – Вып. 3 (144). – С. 105–109.
3. Формула ПОПС : вчимося доводити свою життєву позицію [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lilyamaybor.blogspot.com/2016/02/blog-post_59.html.
4. Кларин М. В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии. (Анализ зарубежного опыта) / М. В. Кларин. – Рига, НППЦ "Эксперимент", 1995 – 176 с. : 95
5. Зимняя И. А. Проектная методика обучения английскому языку / И. А. Зимняя, Т. Е. Сахарова – ИЯШ. 1991. № 3. – С. 9–15.
6. Short projects to get them talking [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.teachingenglish.org.uk/article/short-projects-get-them-talking>.
7. Public speaking skills [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.teachingenglish.org.uk/article/public-speaking-skills>.
8. Reluctant talkers 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.teachingenglish.org.uk/article/reluctant-talkers-1>.
9. Speaking and elementary learners [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.teachingenglish.org.uk/article/speaking-elementary-learners>.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Passov E. I. Kommunikativnyi metod obucheniia inoiazycznomu hovoreniu [Communicative Method of Teaching Foreign Language Speaking] / E. I. Passov. – 2-e izd. – M. : Prosveshchenie, 1991. – 223 s.
2. Kazantseva H. S. Effektivnost' obucheniia hovoreniu na anhliiskom yazyke v vysshei shkole [English Speaking Learning Efficiency in Higher Education Institutions] / H. S. Kazantseva, A. Yu. Kazantsev // Vestnyk Tomskoho gos. ped. un-ta, 2014 [Tomsk State Pedagogical University Bulletin]. – Vyp. 3 (144). – S. 105–109.
3. Formula POPS : vchymosia dovodyty svoiu zhyttievu pozytsiiu [PRES–Formula : Learning How to Prove Our Life Stance] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://lilyamaybor.blogspot.com/2016/02/blog-post_59.html.
4. Klarin M. V. Innovatsii v mirovoi pedahohike : obuchenie na osnove issledovaniia, ihry i diskussii. (Analiz zarubezhnogo opyta) [Innovations in World Pedagogy : Studied Based on Research, Role-Plays and Discussions] / M. V. Klarin. – Ryha, NPTs "Eksperiment", 1995 – 176 s.
5. Zimniaia I. A. Proektnaia metodika obucheniia angliiskomy [Project Method of Teaching English] / I. A. Zimniaia, T. Ye. Sakhorova – IiaSh. 1991. № 3. S. 9–15.
6. Short projects to get them talking [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.teachingenglish.org.uk/article/short-projects-get-them-talking>.
7. Public speaking skills [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.teachingenglish.org.uk/article/public-speaking-skills>.

8. Reluctant talkers 1 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.teachingenglish.org.uk/article/reluctant-talkers-1>.
9. Speaking and elementary learners [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://www.teachingenglish.org.uk/article/speaking-elementary-learners>.

Тарасенко С. М. Развитие навыков иноязычного говорения через создание ситуаций речевого общения.

Статья посвящена анализу особенностей организации учебного процесса при формировании навыков иноязычного говорения у студентов высших учебных заведений. Анализируются основные специфические признаки говорения как речевой деятельности. Приводятся основные трудности и причины отсутствия прогресса при обучении навыков говорения. Охарактеризованы основные предпосылки их успешного развития. Описаны основные виды речевой деятельности, стимулирующих говорения студентов.

Ключевые слова: *навык, говорение, студент, иностранный язык, общение.*

Tarasenko S. M. Foreign Language Speaking Skills Development through Creating Situations of Verbal Communication.

Ability to speak is the most essential skill since it is the basic for communication. For improving speaking skill, students need lots of practice, encouragement and correction. This paper examines the peculiarities of educational process organization regarding developing foreign language speaking skills of students in higher educational establishments. It analyzes the main specific features of speaking, as one of the most valued skills in learning a foreign language. A range of problems in teaching language oral speech are considered and analyzed. The main difficulties and reasons for the lack of progress in teaching speaking skills are given and characterized along with the main prerequisites for successful enhancement of these skills. There are many factors that influence the speaking skill of the students. Some factors come from the teacher, some other come from the student itself. According to many teaching theorists, speaking skill can be developed through communicative activities. This paper examines what the role of the teacher is in order to improve the learners' skills, the features of oral communication that need to be improved and which strategies can be used to overcome the difficulties. The paper also describes some types of language activities that stimulate students' speaking. Some measures to solve the problems are recommended to be taken.

Key words: *skills, speaking, student, foreign language, communication.*